

LES POSSIBILITATS DE LA HISTÒRIA DE LES DONES

per

Isabel Morant

(UNIVERSITAT DE VALÈNCIA)

La Història de les Dones és, abans de tot, la recuperació d'un tema; més encara, és el descobriment de les possibilitats d'una temàtica que no s'havia considerat objecte d'estudi o d'investigació, llevat de moments i autors molt concrets i significatius. Tanmateix, no semblava evident per a la majoria considerar la dona com objecte històric, per bé que, potser, caldria incloure-la, es deia, en algun moment determinat de la Història Social o de la Història de les Mentalitats i les Pràctiques Culturals.

Les transformacions, que en les darreres dècades han canviat la vida de les dones, han proporcionat l'aparició d'una nova sensibilitat intel·lectual, la qual també s'ha fet present entre els historiadors. Avui es comprén fàcilment que la Història de les Dones presenta unes possibilitats temàtiques que, amb justícia, haurien de ser incloses en programes docents i d'investigació. Però aquesta justa apreciació, no sempre duu aparellada l'apreciació justa del valor que la Història de les Dones té en el camp dels estudis humanístics i, concretament, en el camp de la Història. No obstant això, el nostre raonament és que la Història de les Dones ha arribat a ser alguna cosa més que uns aspectes específics, més o menys novedosos, a afegir als nostres programes i ha arribat a constituir una interessant possibilitat de desenvolupament com a disciplina històrica. Recorrem breument el camí amb la intenció de dimensionar més exactament quines són les possibilitats d'aquesta historiografia.

La Història de les Dones com a nova possibilitat, conscient o no, era present als arxius; les fonts, abans ocultes, han esdevingut progressivament visibles i situen l'historiador davant l'evidència que les fonts existeixen si hi ha sensibilitat de cara a elles. L'ús dels materials ja ha començat a donar els seus fruits, en forma d'estudis, d'aproximacions molt diverses pel que fa als resultats. Per això, ja no es tracta de continuar plantejant, insistentment com es va fer temps arrere, si el tema és possible, perquè aquesta és una pregunta una mica

superada, per poc que es coneguen els desenvolupaments d'aquesta Història en els darrers 15 o 20 anys.

En aquell temps, el dubte semblava legítim, o almenys calia procedir com si ho fóra; aclarir les coses permetria de continuar, superat l'interrogant que amenaçava esdevenir obstacle, per al natural desenvolupament de la disciplina. Des d'aquest convenciment, cap a la meitat dels anys 70, la historiadora Michelle Perrot i un ampli grup d'historiadores franceses organitzen un debat a París, el títol del qual era «L'Histoire des Femmes, est elle possible?». L'interrogant, intencionadament situat al títol del debat, pretenia aclarir dubtes o potser prejudicis. Però, sobretot, el debat va servir per plantejar horitzons més amplis a l'aleshores incipient Història de les Dones, i mostrava els camins més prometedors per a aquesta disciplina. Des d'aleshores fins ara, la mateixa Perrot ha vist com es materialitzava la resposta positiva que es va donar al debat en forma de nombroses obres, de les quals són un bon exemple els cinc volums de la Història de les Dones, que van començar a editar-se a Itàlia i a França, i que ara arriben a nosaltres.

Els exemples francesos sobre les possibilitats de fer Història de les Dones podrien multiplicar-se, si ampliàvem la referència a la historiografia d'origen anglosaxó. No debades, als Estats Units, els Women's Studies tenen ja una llarga i sòlida trajectòria acadèmica. Al nostre país, en canvi, les investigacions són més recents i els estudis que s'han fet tenen una menor envergadura, tot i que les recents traduccions han tingut una formidable acollida en el públic, que mostra una nova, i al meu parer interessant, obertura als estudis sobre les dones en general i als històrics en particular. Tal vegada, la causa siga que aquells semblen tenir la virtualitat de connectar amb problemes sentits com a tal per la nostra societat, la qual cosa hauria de contribuir a reforçar el seu dret a ser reconeguts i legitimats.

En la trajectòria de la Història de les Dones, en primer lloc, caldrà al·ludir als orígens «feministes» d'aquesta nova història. A la seua vinculació, amb allò que podríem anomenar el mètode de la «sospita», que la teoria crítica feminista va exercir, mitjançant estudis pioners que són a la memòria de tots, sobre supòsits científics ben assentats i que, tanmateix, van alçar prejudicis. Aquesta «sospita» va conduir a la polèmica, al debat que, des del que considerem una posició, algunes historiadores van mantenir amb diversos corrents de la Història. Amb el marxisme, per exemple, poc sensible en les seues versions més ortodoxes, a considerar l'especificitat de la Història de les Dones, limitant la seua aproximació, en el millor dels casos, als aspectes econòmics del problema, i negant-se a la consideració política que proposava el feminisme. Per la seua banda, la Història

de les Mentalitats, que esporàdicament feia referència a les dones, les presentava com subjectes d'una cultura que semblava procedir d'una naturalesa, d'una essència femenina. El resultat era bastant desalentador perquè amb prou feines hi havia història per contar, instàncies econòmiques ni polítiques a què fer referència. Era, en suma, una Història de les Dones «encallada», «ancorada» en motles de comportaments, el caràcter essencialista del qual explicava la perpètua diferència.

Els debats, encara que costosos, es revelarien finalment positius per bé que van ser l'inici de la disciplina, la qual va assolir gradualment una creixent autonomia. D'aquesta manera, es va iniciar una etapa de llibertat de reflexió i d'innovació teòrica, fins i tot metodològica. Així, doncs, es dissenyava un projecte, es descobrien possibilitats temàtiques, es formulaven preguntes, es construïen hipòtesis i es resolien problemes de mètode. Amb tot això, es qüestionaven ja els primers resultats d'una història debutant, alhora que, en excés, militant. Per comprendre la «rapidesa» amb què es van desenvolupar les coses, hom ha de considerar que, aquest procés de construcció de la Història de les Dones, va tenir lloc entre les acaballes dels anys 70 i la dècada dels 80, i que va coincidir amb els moments àlgids del debat epistemològic que van sostenir els historiadors sobre els excessos de la teoria, sobre la nova virtualitat de la narració o la manera de relacionar els individus en la societat. Aquesta coincidència en el temps no ha deixat d'influir de manera positiva en la Història de les Dones, a la qual ha permès fer-se eco de problemes nous i d'integrar-hi part dels nous plantejaments historiogràfics. Perquè les historiadores feministes, als Estats Units o a França, no són alienes a les recerques epistemològiques que darrerament preocupen els historiadors. Jo diria, fins i tot, que es troben entre les pioneres en aquestes recerques.

Repasant els debats, les reflexions teòriques de les historiadores feministes d'aquella primera etapa dels anys 70, s'hi descobreix un plantejament obert i, si més no, un cert «atreviment» en les propostes. Els temps sembla que el propicia ven en la mesura que els historiadors relaxaven les seues seguretats, les seues pretensions d'universalitat, de totalitat i d'unicitat, la seua presumpció de fer de la història un conjunt temàtic obligadament jerarquitzat i relacionat. Les historiadores feministes treballaven aleshores davant la indiferència o la curiositat dels professionals de la Història, però treballaven amb l'aguda consciència de caminar per un nou camí, el qual obligava a aclarir els objectius, a depurar els mètodes de treball i a avaluar constantment els resultats. Tot açò era necessari per a orientar uns interessos, unes investigacions en les quals s'iniciaven, però també ho era per

a aconseguir que es legitimara la Història de les Dones com una disciplina que havia de formar part dels estudis acadèmics.

Les historiadores feministes, en aquells moments, tenien la impressió, potser no injustificada, de ser observades pels professionals de la Història d'una manera particular. En poc de temps s'havia passat de l'exclusió a una presència que provocava curiositat i escassa confiança: sempre s'hi trobava present la temptació de considerar banal allò que es feia. A França, no obstant això, hi va haver interessants aproximacions entre les teòriques feministes i intel·lectuals crítics, com ara Foucault, Godelier i Duby. Als Estats Units, els contactes també van ser interessants i se segueixen mantenint avui dia, a pesar del major «separatisme» físic i intel·lectual que ha significat allà la forma en què s'han organitzat els Women's Studies.

A Itàlia i a Espanya, les relacions han sigut molt menors. Des de certa distància, no deixa de sorprendre'm la lentitud amb què es produeixen al nostre país alguns canvis en les actituds intel·lectuals, tot i que, de vegades, les aparences semblen indicar una altra cosa. A primera vista, han canviat moltes coses en la manera que els historiadors espanyols entenen la disciplina històrica. Ens hem acostat a Europa, tenim un major contacte amb l'exterior. Sovint, els historiadors tracten d'atrapar el temps perdut, i alguns s'adhereixen amb entusiasme neòfit a una teoria o a una metodologia novedosa; no obstant això, sospitem que, aquests mateixos, no han acceptat profundament les virtualitats de la nova Història de les Dones. Almenys, això es dedueix de l'actitud que alguns adopten davant la disciplina. Potser per a molts, la Història de les Dones no siga més que una moda, una de tantes, interessant sens dubte, però que no té res a veure amb el seu camp d'estudis. La meua impressió és que no coneixen bé, o no han entès bé, els termes de la proposta. Potser perquè encara no els hem sabut explicar amb la suficient nitidesa. En general, la Història de les Dones s'entreu com estudis «sobre les dones», s'entén com estudis «específics» que s'ocupen d'uns problemes concrets, d'uns dominis acotats, aliens a les disciplines enteses en un sentit ampli. La Història de les Dones s'interessa per, i es relata per a, les dones; la seua vinculació amb la Història és perifèrica. Interessa, sobretot, les dones i elles són les qui se n'ocupen.

Aquest malentés pot venir de lluny i no es pot descartar la possibilitat que hi hagen contribuït les mateixes dones en el seu afany de construir una altra Història que les revelara, que les il·luminara, en el seu afany d'advertir, de llançar sospites sobre les simbiosis teòriques inoperants que des d'un primer moment es van proposar al feminisme, com una manera d'evitar esquinçaments epistemològics que podien suposar-se traumàtics. Avui, els «esquinçaments» s'han produït i no

semblen tan perillosos, tret que es deixen «buits» o «plens del mateix de sempre»: els buits ideològics que hi han restat.

La historiografia feminista ha fet des d'aleshores amplis progressos, els quals vull repassar succintament per si això serveix per a desfer els malentesos, per si és útil per a determinar amb certa exactitud quines són les possibilitats d'aquesta historiografia. Conste que, en aquest temps, van ser diversos els objectius i els interessos que es van desenrotllar en paral·lel: calia fer visibles les dones per a la Història, però a més, calia fer-ho de la manera més pertinent, perquè calia complir amb exigències científiques. Les historiadores coneixien aquestes exigències, les van mesurar i les van acceptar, o bé les van refusar i van crear, al seu torn, les seues pròpies exigències. Potser per açò, es van adherir des dels inicis, també elles amb l'entusiasme d'un neòfit en ocasions, a totes les innovacions teòriques i metodològiques, i van participar en totes les crisis i ruptures que van implicar els historiadors. Comptat i debatut, se sentien a prop de tots aquells intel·lectuals que intuïen que alguna cosa començava a canviar en la manera de fer dels intel·lectuals que s'ocupaven de les Ciències Humanes. Així, van crear les seues pròpies aliances epistemològiques. No obstant això, el començament va ser incert i no sempre s'encertava a l'hora de trobar la orientació adequada dels treballs, de les investigacions. Ara recordem que els primers treballs que es van fer d'Història de les Dones eren estudis d'aquells que hem denominat «específics». Tenien la dona com a objecte privilegiat d'anàlisi i destacaven del seu passat allò que semblava representar d'una manera més significativa els temps, els espais, la cultura de les dones. Eren estudis sobre temes poc comuns, poc habituals per als historiadors: el cos de la dona, la sexualitat, la maternitat, els treballs «propis», etc. La dona hi apareixia en la seua diferència amb l'home, i mantenia respecte d'ell una relació d'opressió, una relació jeràrquica que semblava inamovible, constant. Així era com ho afirmaven les fonts normatives de totes les èpoques que aleshores es privilegiaven com a fonts informatives per als estudis de les dones. Així era com la Història cultural, que era la branca de la Història que més s'havia aproximat al tema de la dona, veia les coses, veia les dones: en la seua diferència negativa, d'eterna subordinació que semblava procedir de l'ordre natural de les coses, de l'ordre biològic de la maternitat.

A Anglaterra i als Estats Units, aquesta Història cultural de les dones va tenir un èxit immediat entre historiadors d'ambdós sexes, potser per la tradició que la Història cultural tenia en aquests països, pel major coneixement d'unes fonts que empenyien a parlar de les dones, potser també pel moment que vivia el feminisme, per l'interés que despertava en les dones, les quals demanaven aquesta mena d'estudis. Però aquella Història cultural, ja per ella mateixa bastant

convencional, molt positivista i amb un escàs desenvolupament teòric, va transmetre tots els tòpics explicatius de les diferències sexuals als seus estudis sobre les dones. Els primers estudis sobre família, sexe, matrimoni, que es van fer en aquells anys, són un exemple força significatiu d'açò que diem: la Història de les Dones és allà la història natural i necessària de la condició femenina. Posteriorment, es va haver de repassar aquesta Història. Es va haver de tornar a escriure la Història de la família. No obstant això, no es pot negar, que amb aquells estudis pioners, un feminisme voluntarista i de vegades un positivisme més o menys ben intencionat rendia «justícia» a les dones del passat: les va fer visibles, les va aïllar del que les cobria, i les va anomenar, les va relatar i les va explicar, tot i que els seus plantejaments d'aleshores tingueren objectius bàsicament reivindicatius: fer memòria i denunciar, més que no desentranyar, les raons històriques d'una diferència i el mateix significat històric d'aquesta diferència. Però l'aproximació cultural als sexes, anomenar, identificar, mesurar la presència de les dones en els lligams, instàncies, rols que els han sigut propis en el passat, va sorgir com una etapa necessària que va servir per a donar a llum les categories de masculí i femení, fins aleshores ofegades amb la idea que el sexe en Història era categoria neutra, indistinta, que englobava ambdós sexes, mentre que, el que realment s'esdevenia era que només n'explicava un.

La historiografia feminista també fou conscient dels perills del «ghetto» a què podien conduir els estudis «específics». El seu interès era advertir d'un problema, reparar un oblit, i no oferir una escissió com sovint es deia; alhora se sabia exposada a la banalització que operaven aquells que criticaven una Història cultural de les dones que, a la bestreta, podia resultar sabuda. Per això es va insistir en la necessitat de pensar d'«una altra manera», d'una manera més complexa la cultura femenina. Es va començar per constatar, primer teòricament i després amb estudis concrets, que la Història de les Dones, per bé que específica, difícilment podia ser aïllada de la Història. Com admetre, es deia, que la Història de les Dones les comprén sols a elles, als seus treballs i als seus dies. Com si tot allò que s'esdevingué o va ser fet per les dones en el passat haguera ocorregut en un món a part, en uns espais que li eren propis i que les separava absolutament de la societat. Com si elles hagueren posseït, desenvolupant una cultura femenina absolutament diferent de la cultura de la societat en què van viure; tanmateix, això és el que es feia de vegades, la qual cosa reduïa aquesta Història a uns quants temes, lligats amb la Història de la vida privada, amb la Història de la família o amb la Història de l'educació. Potser perquè, després de tants segles de prejudicis biològics i culturals, era difícil per a l'intel·lectual, per a les mateixes dones, fer una distinció neta entre el sexe biològicament diferent i la sexualitat com suport

d'un gènere «construït» històricament per complir determinats objectius polítics i socials. No obstant això, al feminisme li semblava interessant la «deconstrucció» d'aquesta història genèrica. Semblava una premissa d'alliberament. Els primers estudis «específics» semblaven més abocats a «denunciar» que a comprendre el com i el per què de l'existència d'una determinació històrica que prenia el sexe com a base. Però hi hagué una historiografia feminista que va plantejar la qüestió ja en els anys 80 d'una manera més complexa. Va plantejar que els rols sexuals; el genèric que s'atribueix distint als sexes masculí i femení és un fenomen que ha travessat la Història: potser ha sigut la determinació més primitiva de la Història, l'historiador pot llegir-ho en textos de tota mena. Calia anomenar-ho, estudiar-ho, comprendre el ¿per què? i sospesar les «raons» d'una diferència sexual tan arrelada, d'una discriminació tan permanent i denunciada alhora.

Era evident que es volia historiar alguna cosa nova, diferent, distinta, per a la que no servien totes les teories, totes les fonts, tots els plantejaments. Era evident que no es podien admetre tots els maridatges teòrics, no es podien acceptar totes les tuteles, totes les propostes. Açò obligava la historiografia feminista a una altra mena de debats, amb les tradicions historiogràfiques arrelades a Anglaterra i a França: amb el marxisme i amb les escoles franceses més o menys identificades amb «Annales». Des dels seus plantejaments universalistes, els uns i els altres criticaven, no sempre obertament, els rumbos autònoms del feminisme i instaven perquè es fera una Història de les Dones que no se separara excessivament d'aquells que es consideraven els temes de la Història, que no s'allunyara de les teories que havien fet servir. Hi havia hagut un canvi d'actitud i els historiadors acceptaven que calia posar les dones en el lloc que, per error o per omissió, no hi havien estat abans, a pesar d'existir i de comprobar-se, com començava a fer-se, que havien treballat, que havien regnat, exercit drets de propietat o participat en els moviments socials. Reparar el passat podia fer-se i semblava fàcil «integrant», «agregant» dones a la Història. Així, es comencen a escriure sobre elles algunes notes a peu de pàgina, alguns paràgrafs, planes d'un llibre o capítols de tesis. En aquests casos, poques vegades el resultat sobrepassava de fer visibles les dones, ara no apareixien en solitari sinó en relació directa amb el subjecte històric principal masculí. La qualitat de femení (la feminitat) no tenia entitat per ella mateixa, o no tenia entitat relacionada, apareixia actuant com reflex de l'home, com l'altre, l'«altra», igual o diferent. La història de les dones era aquesta; excepcionalment les dones havien fet les mateixes funcions polítiques i econòmiques que els homes, però normalment eren absents d'elles. Així, la presència tenia significat d'excepció i l'absència era entesa com a conseqüència d'una diferència implícitament entesa com quasi

natural i, per tant, poc explicable per a la Història, igual que la presència en treballs específics. Amb un sexe, quedaven els dos explicats, inconscientment, per hàbit, es privilegiaven els espais, esdeveniments, treballs, propis del sexe masculí. No hi havia cap reflexió sobre l'especificitat de la qualitat de femení (la feminitat), la qual cosa portava a quedar-se en els tòpics del destí històric de la condició femenina. Es tardava a comprendre que es mancava de la informació i la teoria necessàries per escometre el problema històric que representa la diferència sexual. Perquè s'utilitzaven teories, reflexions, mètodes d'apropament històric inadequats, els quals havien demostrat en el passat ser cecs, no comptar amb els instruments necessaris per desentranyar el problema que ara sí que volien plantejar-se. La qüestió consistia en la negativa a concedir relevància historiogràfica als rols sexuals, com ho pretenia la historiografia feminista. Hi havia, a més a més, un cert temor a concedir un estatut d'igualtat a aquella història, particular, específica, que es desenvolupava, un cert temor a rompre la unitat de la Història.

Totes aquestes precaucions ens semblen ara el reflex de la fixesa i la immobilitat amb què un sector dels historiadors veien aleshores els temes i les possibilitats de fer Història. Les coses en Història no han anat per aquest camí. Però fins relaxar les rigideses, la pràctica de fer Història de les Dones ha sigut acollida amb certes sospites. Algunes historiadores no sempre acaben d'abandonar la idea que es tracta d'un tema específic, menor, que no té per què afectar significativament els estudis d'Història. La idea que és un tema que pot desconèixer-se, pot no ser tingut en compte en les explicacions de la Història en la mesura que no afecta els fets econòmics o polítics, ni està determinat per això. Quan s'observen aquestes reticències i desconfiances no s'acaba mai de saber si són degudes a «previsions» raonables o si, contràriament, són producte de vells prejudicis, als quals la raó, no sempre brillant, presta apariència. Esperem que siga el primer cas en pro de la confiança entre col·legues i de l'harmonia en l'acadèmia i no deixem d'entendre les raons per les quals s'esdevinga el segon cas.

La Història de les dones va assumir els reptes i les tasques que implicaven haver comprés que les diferències sexuals havien sigut operatives històricament. Que ho havia sigut sobretot la feminitat, les qualitats «genèriques» atribuïdes a les dones. Però era evident per a l'historiador atent a la relació existent entre l'un i l'altre genèric, entre la construcció de la feminitat i de la masculinitat. Quedava per veure quina havia sigut la seua operativitat, quines havien sigut les raons històriques, polítiques, econòmiques i socials, que havien fet de les diferències biològiques, diferències culturals i socials. Calia fer un esforç per separar-se de les determinacions biològiques o almenys entendre que hi ha una relació entre el fet cultural i el fet biològic, i ja que el fet biològic no és un domini possible per

a l'historiador, aquest havia de plantejar-se el problema com un problema social, polític, cultural, i el cultural no entés en sentit restringit com un conjunt de raons o pràctiques que expliquen i remetent a la condició femenina. La Història de les Dones no s'explicava per l'evolució més o menys natural de la condició femenina. Com tampoc no s'explicava així la dels homes, sempre moguts, impulsats per qüestions econòmiques, socials, o pels seus més íntims desigs i passions.

En el cas de les dones, aquestes i d'altres raons es revelen quan actuen històricament. La dona no ha senyorejat en el passat en l'àmbit privat, domèstic, perquè així havien de ser les coses, no ha sigut detentadora privilegiada o responsable de la «virtut» perquè així ho propiciara la seua naturalesa. Hi havia poderoses raons per a què així ho fera, com també hi havia poderoses raons per a què ella no volguera fer-ho sempre. Les raons amb què l'historiador s'havia de trobar, que implicaven moviments particulars de l'home i la dona, que eren el resultat de l'acció dels dos que diuen, per exemple, com volen estimar-se o com s'estimen o amb qui volen casar-se. Però no estan ells sols en aquest assumpte, no són sols els homes a oposar-se a les dones, a obligar-les a uns comportaments genèrics convenients per a ells. Tampoc no estan soles les dones a moure's per impulsos de la seua naturalesa o la seua llibertat. L'historiador, creiem, pot i ha de fer un camí més llarg i, potser, més profund d'aquell que en fa la psicoanàlisi, la qual explica els aprenentatges dels comportaments per la relació dels subjectes en l'àmbit de les relacions familiars. L'historiador pot fer intervenir altres factors explicatius diferents de l'acció simbòlica del pare o del discurs dels homes per controlar i dominar les dones. Homes i dones tenen ara, i en el passat, altres referents als quals dirigir-se, altres explicacions a donar-se, a més d'aquesta qüestió dels sexes. Per a l'historiador hi ha moltes altres forces socials implicades. L'individu i la societat s'observen junts en una complicada i canviant simbiosi, les qüestions públiques i les privades es relacionen, canvien les unes amb les altres, en estreta relació, per camins que s'encreuen.

L'historiador atent a la Història de les Dones pot desxifrar millor la relació entre les qüestions públiques i les privades al llarg de la Història, pot comprovar com l'àmbit privat no ho és absolutament, pot comprovar la interdependència dels qui actuen en un d'ells, les dones, i els qui senyoregen en un altre: els homes. D'aquesta manera, per exemple, veiem que els programes polítics dels il·lustrats es recolzen, en gran part, en les tasques encomanades a les dones o que la família nuclear moderna es concep com part necessària d'un ordenament social més ampli, i que amb aquesta es pretén un millor funcionament de la societat. Per la seua part, la revolució industrial moderna va propiciar un canvi espectacular en

la concepció del treball d'homes i dones, i la revolució francesa va fer el mateix en la seua concepció de la política. El canvi polític no va excloure les dones, perquè sí o perquè havien de ser mares, les hi va excloure significativament, i hi ha debats que ho expliquen. Amb aquests exemples, volem posar de manifest que la novetat de la Història de les Dones rau en la possibilitat de fer una altra lectura de la Història: una lectura des de la diferència sexual com determinant històric del passat de les dones i dels homes. És per aquesta raó que no és suficient, per a explicar les coses, parlar de participació o no de les dones en la revolució, no n'hi ha prou amb saber els seus noms: com han fet recentment les historiadores feministes, cal rellegir la història, rellegir, per exemple, el debat polític d'aquell moment. No es pot, ni cal, rellegir-ho tot; el feminisme ha de situar-se lluny d'aquests dominis impossibles. Però sí que convindria assajar les possibilitats de recuperació d'aspectes perduts del passat, i fer lectures diferents dels textos o observar novament els esdeveniments que coneixem. El renaixement cultural, el canvi de la concepció de la representativitat política a Anglaterra a finals del segle XVII o el primer projecte d'una llei del divorci a la França pre-revolucionària són alguns dels temes en els quals la historiografia feminista ha fet relectures interessants, són exemples de les «possibilitats» de llegir les dades de forma distinta, d'explicar, per altres mitjans, aspectes inèdits de la Història. Amb tot açò i d'altres plantejaments teòrics, a les acaballes dels anys 80 i per un camí que s'assembla al que s'ha descrit ací, creiem que la Història de les Dones a França hi havia trobat els seus espais temàtics, estudiant aspectes més concrets, i hi havia fet les seues aliances epistemològiques. Es trobava relacionada significativament amb aquells sectors acadèmics que acceptaven com a positiu la pràctica de parcel·lar la Història, de dividir-la, que havien engegat una incipient teoria de reduir els objectius observats com a mètode d'analitzar, de comprendre, de relatar millor la Història. Ara, són més els historiadors que, conscients de les debilitats del saber, del saber històric, conscients de la seua condició del saber sempre inacabat, prenen la resolució d'escoltar altres possibilitats.

Potser, tot açò ha sigut possible perquè, al cap i a la fi, ningú no està ja tan preocupat com ho estàvem per salvaguardar la universalitat, la unidimensionalitat, la seguretat definitiva del coneixement. Treballar des d'àmbits temàtics reduïts, des de més d'una teoria, des d'aproximacions conflictives, ha donat els seus resultats i la nova historiografia deu d'apreciar-se, amb totes les precaucions que es vulguen. Per la seua banda, la historiografia feminista, que s'ha desenvolupat en moments de crisi i renovació de l'epistemologia i de la historiografia, ha mirat a tots els llocs, i s'ha adherit, de vegades amb entusiasme novici, a uns i a altres corrents crítics i renovadors que van influir el món intel·lectual entre els darrers

anys als Estats Units més que a Europa. La historiografia feminista ha rebut tota classe d'influències epistemològiques. La de les dones ha sigut una història veritablement oberta i interdisciplinar, a la recerca i canviant. Allà, ara, la tendència a la parcel·lació dels temes és gran, com ho és l'obertura cap a altres camps d'estudi, a altres disciplines o altres mètodes analítics. Sovint sorprén l'historiador d'ací, com se succeeixen les novetats epistemològiques, les «diversitats» teòriques. Menys habituats, sospitem del seu món cultural, de vegades el sentim allunyat del nostre. Però, el desenvolupament teòric del feminisme i la historiografia feminista han sigut allà amplis i profunds, valdria la pena analitzar els resultats, sense prejudicis europeus. A l'obra de Duby-Perrot sobre Història de les Dones són presents i dominants les influències d'ambdós continents, Europa i Amèrica, de França sobretot i és interessant observar les diferències de plantejaments entre les unes i les altres. Les tradicions culturals, els camins historiogràfics sols s'assemblen, també quan es fa Història de les Dones. Arlette Farge, Michelle Perrot, Geneviève Fraisse, treballaven a prop de les tradicions historiogràfiques de l'esquerra francesa, en el seu moment treballaren amb Foucault, s'han amarat bé de les seues teories sobre el poder i, a més, han estat a prop de la història de les mentalitats, de la història cultural francesa dels «Annales». La historiografia feminista nord-americana ha fet una versió una mica distinta de les teories foucaultianes i s'ha vinculat, més estrictament que la historiografia francesa, amb altres disciplines humanístiques. S'hi ha obert per a uns o s'hi ha deixat envair per uns altres, per teories que provenen del camp de la lingüística i de la teoria del discurs. De l'obra de Duby-Perrot s'ha dit que és un producte molt francès, però cal afegir que va ser possible als seus inicis per l'acció d'un sagaç editor italià que va actuar per criteris purament empresarials. No obstant això i significativament, el Mediterrani, Itàlia i molt més Espanya, s'han quedat fora d'aquesta cita. Hi ha algunes interessants aportacions italianes i les referències a Espanya han sigut incorporades posteriorment als volums espanyols. Caldria meditar les raons i desitjar que, a aquests volums, en continuen d'altres que reflexen realitats historiogràfiques més àmplies. Tot depén, ara, de la salut dels nostres estudis feministes. De moment, el llibre de Duby-Perrot revela «possibilitats» millor enllestides de la concepció feminista de la Història de les Dones: il·lumina subjectes obscurs de la Història, les dones, il·lumina els angles que la presència d'aquestes obliguen a prioritzar i fa que temes coneguts puguin ser observats des de posicions teòriques diferents. Els resultats, sens dubte, són positius per a la Història, són possibilitats de més Història, de més coneixement. I qui sap, si també de més igualtat, de més llibertat entre els homes i les dones.